

2. IDEJA

Tko je tamo?

Za početak zamislite mračnu prostoriju u kojoj sjedi čovjek u šezdesetim godinama života, na niskom stolcu koji bi vrlo lagano mogao biti dječji. Polumrak nam ne dozvoljava da uočimo detalje prostorije, tek u jednom kutu starinski je drveni konjić koji može sugerirati da je riječ o dječjoj sobi. Čovjek dugo sjedi u tišini, a zatim se privučen nekim zvukom okrene udesno, vjerojatno prema vratima; nešto se pomaklo u daljini, u mraku. Čovjek gleda prema izvoru zvuka kojeg je čuo i napokon progovori, tiho kaže tom mraku ispred sebe: „*Tko je tamo?*“

I to je sve. Za sad imam samo ovaj opis situacije koja mi je odjednom zatitrala mislima. Sliku čovjeka koji sjedi i boji se onoga što se nalazi ispred njega. Ili, da budem precizniji – samo *ideju* čovjeka koji sjedi i nešto iščekuje. Ne znam ništa o tome tko je taj čovjek. Ne znam ništa o tome što se dogodilo prije, ili što će se tek dogoditi. Samo to. S druge strane, za sad mi je potpuno nepoznato i na koji način uopće iskoristiti ovu sliku. Ona može biti dobar početak dramskog teksta, ili neočekivan kraj nekog romana, a da su istovremeno otvorene i sve druge mogućnosti između ove zasigurno tek početne alternative.

U ovom trenutku, to je sve što imam. Ni sa čim drugim povezana slika, koja mi je sasvim slučajno, u jednoj šetnji gradom odjednom prošla mislima, i natjerala me da joj poklonim prostor i vrijeme, da joj pronađem oblik kroz riječi koje ste upravo pročitali i predstavim vam je kao – *ideju*.

Što je to – ideja?

No, prije nego nastavimo pratiti čovjeka u mraku i njegov put kroz moje misli, pogledajmo kamo zapravo smjeramo kad primjerice postavimo pitanje: „Imaš li neku ideju?“ A zatim sumorno ustvrdimo: „Ostao sam bez ideje...“ Ili nakon nekog vremena odbacimo sliku o kojoj smo razmišljali i priznamo: „Ova ideja mi baš i nije najbolja.“ Da bismo onda, nakon dodatnog promišljanja, nešto zadovoljnije ustvrdili: „Došao sam do ideje“. Ili potpuno sigurni svima ponosno objavili: „Napokon imam odličnu ideju!“

Poznato? Sasvim sam siguran da jest! Ali, što je uistinu točan smisao ovih rečenica, i na što zapravo mislimo kad ih, ovako poput mene, u različitim situacijama na različite načine primjenjujemo? Što je to – *ideja*, i što prema tome znači *imati ideju*?

Val Taylor u knjizi „Stage Writing“ piše kako imati ideju zapravo znači stvoriti *nešto* od *ničega*. Ne zvuči li to pomalo zastrašujuće, za sam početak? Još ukoliko pridodam da to

nešto od ničega istovremeno nije do kraja i ideja, jer ona ne podrazumijeva samo kvantitetu, već sasvim sigurno i kvalitetu – odnosno smislenost, stvari postaju dodatno zamršene. Iz prethodno pomalo olako nabacanih pitanja vidljivo je da pojam ideje svoje mjesto pronalazi u svojoj širini svakodnevne uporabe, no on istovremeno predstavlja i vrlo važnu točku promišljanja unutar mnogih filozofskih sistema. Zavirimo stoga na trenutak u jedan takav, koji nam u ovom trenutku možda može biti od koristi – onaj Platonov.

Naime, njegovo je filozofsko učenje, koje za ove naše potrebe okvirno možemo nazvati idealizmom, vrlo jednostavno povezati s kreativnim procesom o kojem ovdje govorim. Platonova misao u svom temelju govori o nepromjenjivosti ideja koje su prema tome izvor i uzrok svega što postoji, i koje kao takve predstavljaju jedinu pravu zbilju, dok je svijet koji nas okružuje, tek sjena, preslika, ili spisateljima bliskim terminom rečeno – *fikcija*.

Iako je za naše područje bavljenja puno bitniji Platonov učenik Aristotel i njegova promišljanja o tragediji u traktatu „O pjesničkom umijeću“, koji ćemo na nekoliko mjesta konzultirati u nastavku knjige, ipak bih se na ovom mjestu zadržao na Platonovom idealizmu kao sjajnoj metafori spisateljskih napora u traganju za savršenim početkom. Ili pak sredinom. A možda i krajem. Čini mi se naime, da u teško dokučivom trenutku stvaranja ideje, ili *nečega iz ničega*, kao prve rečenice na praznom papiru, upravo grabimo u nepresušan spremnik u kojem su pohranjene baš sve ideje, pa onda izabiremo i dodatno oblikujemo onu koja nam tog trenutka najviše odgovara.

Ako dakle napišem da su ideje svuda oko nas, ne vjerujem da ću vam time otkriti neku preveliku mudrost. A ako se pritom još i pozovem na Davida Mameta, koji je jednom prilikom ustvrdio kako je zapravo u našoj prirodi da dramaliziramo, odnosno da hvatamo ideje i oblikujemo ih u cjeline sa smislenom strukturom koja bi mogla zainteresirati našeg sugovornika, nisam od ništa veće pomoći. Međutim, upravo će nam igre namijenjene ovom poglavlju pomoći u oblikovanju tog nepreglednog prostora koji nam stoji na putu do ideje na kojem se, kao najčešće prepreke, nalaze upravo iduća dva slučaja.

Slučaj prvi – *izostanak ideje*. Mnogi će to nazvati i spisateljskom blokadom, stanjem kojem bih uz potreban oprez ipak prišao s određenom količinom zdrave skepse. Već sama činjenica da je izostanak ideje kao sama ideja postao izvrsnim predloškom za mnoge romane, filmove ili dramske tekstove u sebi sadrži određenu dozu ironije, zar ne?

No što to spisateljska blokada zapravo konkretno predstavlja? Rekao bih, stanje koje nastaje simbiozom nedovoljne pripreme i prevelikih očekivanja. Drugim riječima, spisateljska blokada nastaje kao posljedica loše odrađenog ili čak nepostojećeg procesa prikupljanja i formiranja ideja, iz kojeg se vrlo često prebrzo i gotovo naglavce ulazi u sam proces pisanja. Dakle, bez svojevrsne inkubacije u kojoj, otvoren prema svijetu koji ga okružuje i svim poticajima koje mu šalje, pisac vrši svoju pripremu za pisanje. Čineći što? Gledajući. Slušajući. Čitajući. Dodirujući. Tek nakon toga može uslijediti trenutak u kojem se pisac svjesno odlučuje na igru, te time ulazi u proces aktivnog otvaranja ideji. Na taj način, ideja prestaje biti nešto što se *čeka*, te istodobno postaje nešto što se *traži*, dok bi razlika u ta dva tematizirana glagola upravo bila i razlikom između pisaca koji se oslanjaju na nadahnuće, i onih koji ga provociraju. Volio bih vjerovati da će vam igre pripremljene za ovaj slučaj pomoći na putu prema potonjima, koji se na taj način aktivno odnose prema idejama.

Za sad, i u ovom kontekstu, možda najvažnije pravilo. Nikako i nikad nemojte sjesti ispred lista praznog papira sa željom *da krenete pisati*, a bez jasne intencije o tome *što želite*

pisati. Dakle, bez ideje, jer ideju se vrlo teško možete prizvati pukom namjerom. To je ujedno i razlog zbog kojeg mnogi na kraju i odustanu od pisanja. Kratki igrokaz na tu temu otprilike bi mogao izgledati ovako:

Želim pisati. / Dobro, idem za laptop. / Joj. / Ništa mi ne pada na pamet. / Još ništa... / Kvrugu. / I dalje – ništa? / Dižem ruke, ipak ja nisam za pisca. / Evo ga, znao sam, nisam li...? / To je to... / Kraj. / Zbogom!

Ukoliko nemate ideju ili nekoliko njih koje vas u ovom trenutku zaokupljaju, poslužite se nekom od igara koje u drugom dijelu knjige nudim upravo u tu svrhu, ili činite bilo što drugo *osim* pisanja. Čitajte knjige. Slušajte glazbu. Gledajte kazališne predstave. Pođite na izložbu koja vam se čini privlačnom. Odigrajte partiju stolnog nogometa. Presadite lončanice na balkonu. Prošećite... Nema veće frustracije od praznog papira koji vam uzvraća pogled i na kraju uvijek svojom blaziranom prazninom iz bitke izađe kao pobjednik, ostavivši vas u sumnjama o vlastitim mogućnostima.

Slučaj drugi – „*izlizana*“ ideja. Vrlo često na radionicama znam čuti rečenicu poput: „Pisala bih o toj i toj temi, ali o njoj se već toliko pisalo.“ Ili, „Obradio bih taj i taj motiv, ali već je potpuno prožvakano i potrošeno.“ U tim trenucima često posegnem upravo za Platonom, i njegovim učenjem da su ideje vječne, nepromjenjive i trajne, te da se, prema tome, sasvim sigurno ne mogu *izlizati*, *prožvakati* ili *potrošiti*. Činjenica jest da ne postoji stvar o kojoj se već nije pisalo, ne postoji ideja koja nije na neki način dotaknuta. Međutim, je li to razlog da dignemo ruke i prestanemo pisati? Ne bih rekao. Da su svi pisci kroz povijest književnosti bili tako strogi prema sebi kao što mi sami to znamo biti u početnoj fazi rada na nekom tekstu, nitko više ne bi pisao nakon Biblije. Ili antičkih autora. Ili Shakespearea. Moja je preporuka posegnuti za idejom ma koliko se ona činila starom ili izlizanom, ukoliko inicijalno osjećamo da bi na neki način i u nekoj varijanti *za nas* ona mogla biti *točna*.

Na primjer. Neočekivan ljubavnički žar majke prema posinku? U redu, podsjeća vas na Racineovu „Fedru“. Senzibilni adolescent usred obiteljskih previranja. „Hamlet“? Tri sestre koje u predgrađu sanjaju o boljem životu. Evo ga, ponovno ste pogodili - Čehov! A možda nesretna ljubav dvoje mladih ljubavnika? Znam, znam, „Romeo i Julija“. Dvojica prijatelja u uzaludnom očekivanju promjene. Nisu li to Vladimir i Estragon? A što bi se dogodilo da sad zastanemo i zapitamo se: a zašto, na kraju krajeva – ne? Ono što je pri odabiru bilo koje od tih ideja presudno jest učiniti ih *svojima*. U tome leži originalnost i autorstvo, sposobnost da se ideju u potpunosti prilagodi sebi i tako učini novom, to je ono što razdvaja kvalitetnog pisca od pisca amatera.

U tom kontekstu, u knjizi „Scenarij 434“ Lew Hunter pametno ukazuje na važnost individualnosti a ne originalnosti, ističući da nitko drugi ne može obraditi ideju onako kako to možete upravo vi. A možda je na ovom mjestu zgodno istaknuti i zanimljivu opservaciju o glumi američkog redatelja Vincentea Minnellija. Na pitanje što zapravo znači biti dobar glumac odgovorio je otprilike ovako – to znači nakon mnogo proba svaku rečenicu izgovoriti na način kao da je izgovarate prvi puta.

Ista je stvar i s idejom. Ukoliko u sebi nosi Hunterovu individualnost, može biti potpuno neoriginalna, a da nam zvuči uzbudljivo svježije i novo. Dodatni čimbenik koji će vašu ideju učiniti novom je i neosporna činjenica da je ona aktivni reprezent slike svijeta koju svojim pisanjem komunicirate s čitateljima/gledateljima. S tim u vezi, evo još jedne upute. U svojoj knjizi „Story; Substance, Structure, Style, and the Principles of Screenwriting“, Robert

Mckee će istaknuti kako pišući moramo biti uvjereni da je svijet upravo onakav kakvim ga pritom opisujemo, jer će, ukoliko tome nije tako, naša publika vrlo brzo osjetiti prijevaru. Moja je preporuka – poslušajte ga!

Drugo je važno pitanje kako osjetiti da je ideja osim što postoji zaista i dobra. Najbolji lakmus papir za rješavanje tog problema svakako je *vrijeme*. Ukoliko istog trenutka niste sigurni u kvalitetu svoje ideje morate znati da je za oblikovanje svake ideje potreban vremenski odmak, kako bi iz svojevrsne amorfne, maglovite ili poopćene slike nastala ona oštrih oblika i potvrdila se kao kvalitetna. Prošlo je određeno vrijeme i moja ideja o uplašenom čovjeku u polumračnoj prostoriji podjednako mi je zanimljiva i potentna; to je ideja kojom se želim baviti! I dalje mi je živo pred očima, a pitanja koja usput otvara (iako i dalje na njih nemam odgovor) dodatan su dokaz njezine inicijalne snage. Moja ideja jednostavno ne odustaje!

Na taj način dolazimo i do dodatne provjere ideje, i to iznova uz pomoć jednog filozofskog termina, a ovoga se puta radi o *majeutici*. Riječ je naime o Sokratovoj metodi dolaska do istine, koja se, najjednostavnije rečeno, sastoji od analize subjekta postavljanjem niza pitanja. S jedne strane, prava ideja svakako će izdržati pomno propitivanje s više različitih strana. U tome je dobro imati i pomagača iz bliže okoline – ukoliko vam je određeni motiv dovoljno dugo prisutan u mislima i nikako vas ne želi napustiti, možda je vrijeme da ga predstavite okolini i provjerite hoće li uzmaknuti suočen s pitanjima primjerice vaših ukućana.

Još je pak bolja ona ideja koja sama provocira, i gotovo bez vaše volje postavlja pitanja. U mojem slučaju ona bi mogla glasiti ovako. Tko je taj čovjek? Gdje se točno nalazi? Koga očekuje? Čega se boji? Tko je došao? Prijatelj ili neprijatelj? Što želi? Zadovoljan za sad postavljenim pitanjima, nastavljam dalje.

Mala kamera u svima nama

Odlučio sam, dakle, spomenutom sokratovom metodom propitati svoju ideju. Gore nanizana pitanja pomažu mi da je dodatno ispitam sa svih strana i asocijativnim nizanjem elemenata odbacim one koji ne rade za moju ideju, a ostanem uz one koji ju nadopisuju. Čovjek sjedi u mraku jer sprema iznenađenje nekome tko dolazi. Nisam siguran. Mrak više poziva na iščekivanje zbog grižnje savjesti, na neizvjesnost, strepnju. Zbog čega moj junak ima problema sa savješću i tko je s druge strane vrata? Netko poznat, u redu, sasvim sigurno. Netko poznat. Dobro. Nastavljam dalje. Netko koga dugo nije vidio, kome je davno učinio nešto nažao i sad nije sasvim siguran kako će taj susret proći. To mi zvuči zanimljivo. Njegovo pitanje – *tko je?* – odjednom mi više izgleda kao retoričko pitanje, on zapravo sasvim dobro *zna* tko se nalazi s druge strane, u mraku. Pitanje je – znam li to i ja?

Da vidimo. Prijatelj. Možda, volio bih ipak da je bliže. Dijete, sin. To je to. Sin kojem je davno učinio neku štetu, i sad se, u očekivanju ponovnog susreta nakon dugo godina, muči sa sjenama prošlosti. Ne znam što mu je učinio, ali za sad to nije ni važno. Znam da se plaši i da se kaje. To je dovoljno. I odjednom vidim gdje se nalazi, a bez da je upalio svjetlo – dječja soba! To mi je i prije govorio konjić za ljuljanje, dječja soba u kojoj je odrastao njegov sin koji sad dolazi iz tame.

Evo kako je iz potpunog mraka male i neugledne prostorije nastala moja prva ideja. Je li potrošena ili nezanimljiva, hoće li izrasti u nešto više, možda postati dramskom situacijom – ovog trenutka i nije važno. Neka vrijeme učini svoje, otkrit ćemo putem. Ono što je u ovom trenutku važnije – prepoznati mehanizam kojim asocijativnim nizanjem od raznorodnih elemenata nastaje jedinstvena slika u kojoj svaki pojedini element ulazi u službu jedne ideje. U mojem slučaju – ideje o ponovnom susretu oca i sina. Na prvi pogled potpuno nepovezani elementi – stariji čovjek, mrak, šuštanje, sjena iza vrata, drveni konjić za ljuljanje postali su kulisa susreta i za sad, tek potencijalnog dramskog sukoba. Slične vježbe spajanja naoko nepovezanih ili čak inicijalno *nepovezivih* elemenata u cjelinu sjajne su igre za razvoj spisateljske imaginacije, te vas očekuju u drugom dijelu ove knjige.

S druge strane, ustvrdili smo da su ideje svuda oko nas, samo ih treba ugrabiti. Gdje bi, analogno tome, trebao biti izvor moje ideje o susretu oca i sina? Nisam siguran, mislim da stiže s nekoliko potpuno različitih strana. Jednom, dok sam u kafiću u gradu ispijao kavu, promatrao sam starijeg i mlađeg čovjeka u žustrom razgovoru, u kutu prostorije. Bili su predaleko da bih mogao uhvatiti o čemu razgovaraju ili u kojem su točno odnosu. Međutim, način na koji su razgovarali sugerirao mi je da se poznaju duže vremena i da upravo pokušavaju riješiti problem koji se ispriječio između njih.

To je jedan od izvora. Drugi se nalazi u članku na koji sam slučajno naletio u novinama, a govorio je o ocu koji je u djetinjstvu fizički i mentalno zlostavljao sina, koji ga je međutim odlučio prijaviti godinama nakon tih nemilih događaja. Treći je pak izvor crno-bijela fotografija iz osobnog obiteljskog albuma, na kojoj mala djevojčica u svojoj dječjoj sobi sjedi na drvenom konjiću. I tako se, element po element, gradi ideja i razvija do onog stupnja u kojem bi zaista uskoro i mogla biti upotrebljena.

Kako bilo, sasvim je sigurno da potencijalne drame, priče, likove i zaplete možemo (zapravo, moramo!) pronalaziti posvuda oko nas. Pritom nam tek treba jedna jednostavna i svima dostupna stvar. Mala kamera u nama, koja se, neprekidno uključena, okreće i bez prestanka snima svijet u kojem živimo. I to na način da u moru stvari koje nam se na dnevnoj bazi događaju, odabire potencijalno zanimljive slike i pohranjuje ih za kasniju obradu.

Naravno, piscu početniku nije najjednostavnije jedno uho i jedno oko uvijek držati usmjereno u pravcu potencijalnih zapleta, i na samom početku taj ćete posao zasigurno morati raditi *svjesno*. Tražiti neobično u običnome. Nesvakodnevno u svakodnevnome. Prepoznavati stvari koje izgledaju dovoljno zanimljivo da nam privuku pažnju u danu naizgled poput svakog drugog. Međutim, a tako je sa svakom naučenom radnjom, nakon malo vježbe i ciljanog usmjeravanja prema priči, taj ćete posao početi izvršavati nesvjesno, i priče će vam gotovo same pojuriti u susret.

Svedimo stvari na bitno. Kad je potraga za idejama u pitanju, zdrava znatiželja prva je stepenica na putu do pisanja. Koliko daleko pritom možete ili trebate ići sasvim sigurno ovisi o vašem dobrom ukusu. Naime, spomenuto uhođenje bez daljnjega treba shvatiti s dozom zdravog humora. Jedno je, uz sve ovo, također jasno; pokušate li promatrati ljude u trenutku u kojem su nesvjesni vašeg pogleda, najlakše ćete prodrijeti u bit onoga što zapravo jesu. Kad su ljudi i njihovo ponašanje u pitanju ne postoje sitne i svakodnevne stvari. Ili, drugim riječima, nema te sitne svakodnevne stvari koju vješti pisac ne može okrenuti u potencijalno zanimljivu literarnu situaciju.

Pisanje i(li) psihoterapija

Krenimo i koji korak dalje. Ukoliko smo ustvrdili da traganje za idejama može postati navikom, možemo li reći da je i samo pisanje stvar navike, odnosno postoji li trenutak svjesne odluke u kojoj smo u stanju odjednom ustvrditi – idem ja sad fino dva sata pisati. Ili je možda riječ o čistoj inspiraciji? Ili pak nečem trećem?

Svakako, postoje trenuci u kojima nam rečenice na papir ili kompjutorski ekran stižu lagano, gotovo bez napora. Trenuci u kojima imamo osjećaj da smo tek puki posrednici između ruke koja piše i čistog nadahnuća koje upravlja našim (ne)svjesnim postupcima. Međutim, nemojte se zavaravati, ti su trenuci vrlo rijetki. Kako dođu, tako odjednom i nestanu, i ostave nas same s idejom. I navikom pisanja. Točno, mislim da je to vrlo važno istaknuti – *navikom pisanja*. Dakle, ukoliko ne razvijete naviku, teško da će išta dobrog ili barem završenoga nastati iz nekoliko momenata nadahnuća. To je ujedno i razlog zbog kojeg na pisanje gledam kao na posao, i u onom trenutku u kojem imam odgovor na to o čemu i na koji način želim pisati, sve što mi preostaje jest postići unutarnju disciplinu da prepoznam i pronađem vrijeme potrebno za pisanje.

Dakle, postoji li pravo vrijeme za pisanje? Odgovor je iznova jednostavan – pravo vrijeme za pisanje je ono u kojem sjedite i pišete. Ništa lakše. Mnogo puta sam se susreo s rečenicama poput; „Pisao bih, ali nemam vremena.“ A što zapravo stoji iza tog vašeg nedostatka vremena? U tim trenucima kreativni proces tretirate kao poznanika kojeg vam se baš i ne da kontaktirati i s kojim se družite reda radi. A kad ga povremeno i slučajno sretnete, bez griznje savjesti promrmljate, „Mislio sam te nazvati, ali sam u strašnoj gužvi.“

Vrijeme za pisanje koje ste oslobodili u svom rasporedu sasvim je sigurno posljedica svjesne odluke, a pronašli ste ga zbog toga jer ga *želite* imati, jer *želite* pisati. Radi li se o ciku zore ili dubokoj noći, sasvim vam je na volju, ali jedno je pritom jasno. Kao i sa svakom drugom navikom, ukoliko pronađete barem malo prostora za sebe i svoje pisanje, taj će prostor uskoro biti neizostavnim dijelom vaše dnevne ili tjedne rutine, nešto bez čega više nećete moći.

Postavimo pritom i još jedno pitanje koje smo već ovlaš i dotakli – ono o vlastitom iskustvu i njegovoj ulozi u dolasku do ideje. Naime, ovo je pravi trenutak da provjerimo što bi zapravo značilo pisati *iz vlastitog iskustva*. Naizgled, čini se kako to znači crpiti ideje iz događaja koji su nam se u nekom trenutku života zaista dogodili. Opisati situaciju iz vlastitog života. Osobu koja nam je bila bliska. Ili te dvije stvari spojiti u jednu, veliku ideju. Međutim, napisao sam – *naizgled*. Naime, ne postoji pisac koji, o čemu god pisao, istovremeno *čitavo vrijeme ne piše o sebi*. Koju god ideju pokušali literarno oblikovati, uvijek smo mi ti koji ispisuju i istovremeno u tekst upisuju sami sebe, koliko god to pokušali osporiti, zanemariti ili čak negirati. Umjetničko oblikovanje ideja previše je osobna i intuitivna stvar da kroz nju ne bismo govorili o sebi, svojim stavovima, pogledima na svijet, ili u najmanju ruku, svojim intencijama vezanim uz pojedino djelo.

Znači li to da ne možemo pisati o idejama koje nam u svom sadržaju nisu bliske, ili pak onima koje su nam potpuno odbojne i s kojima se intimno ne slažemo? Dakako da možemo, ali samo nakon što ideju o kojoj želimo pisati dobro upoznamo, istražimo sa svih strana, te smo na kraju sposobni reći – *sad i iz osobnog rakursa to razumijem, te o tome imam jasan stav*.

Ukoliko je moja ideja o ocu koji je godinama zlostavljao sina ona kojom se želim baviti, prije nego pristupim ikakvom pokušaju pisanja moram je istražiti do te mjere da uspijem razumjeti *i oca i sina*, ali i njihov međusobni odnos. Kako, na vlastitu sreću, nemam iskustvo oca zlostavljača, ili pak ono zlostavljanog sina, ono što mogu učiniti jest posegnuti u svoj odnos s ocem i vidjeti kako bi na njega spomenuti parametri mogli utjecati. A zatim, učiniti sve da se upoznam s psihologijom zlostavljača i onom zlostavljane osobe, kako bih što vjernije mogao riješiti njihov odnos.

Pritom se jasno nameće još jedno pitanje – može li stoga pisanje biti psihoterapija, ili neki od njezinih oblika? Na način da nakon što osobno proživimo određenu traumu, kroz pisanje pronađemo svojevrni odušak. Sasvim je jasno da može. Ali istovremeno bez dvojbe tvrdim da pisanje to nikako *ne bi trebalo biti*.

Pisati o sebi i iz sebe ne znači ujedno i ispisivati neki od oblika autobiografije. Bavljenje fikcijom nešto je posve drugo, ono je umjetničko oblikovanje mojih ideja (a preko toga i dijelova mene samoga) u dramske elemente koje nazivamo likom, radnjom, situacijom, strukturom. Moja stvarnost nije literatura, ona je njezin temelj. Literatura je alternacija moje stvarnosti, njezino *poumjetničavanje*. Pritom, kao pisci, od literature ne bismo trebali tražiti da posluži kao aktivni ključ za otključavanje naših osobnih problema, strahova ili patnji, jer to je sasvim sigurno pretežak teret. Ali, ne za literaturu. *Za nas*. U procesu psihoterapije djelatni smo sudionici rasplesa vlastitih konflikata, odnosno postajemo ih svjesni dok jedan po jedan izlaze na površinu. Tek nakon toga može uslijediti proces pisanja o kojem ovdje govorim, a u kojem odzvuci spomenutih konflikata mogu poslužiti kao konstitutivni elementi onoga što nazivamo umjetničkim djelom. Dakle, sve dok se ne dogodi racionalno prepoznavanje a onda i razumijevanje vlastitog problema, taj problem vrlo teško može postati temeljem dobre literature.

Na vama je, dakle, da prije svakog otiskivanja prema pisanju razmislite o ulaganju vašeg osobnog iskustva ili obzora u obzor umjetnosti, te da zatim taj isti ulog preoblikujete iz (vašeg) pojedinačnog iskustva u opće iskustvo, u iskustvo riječi, umjetnosti, svijeta.

I još dva pitanja o idejama.

Za kraj, pogledajmo još dva česta pitanja o idejama. Prvo bi pitanje bilo ovo: *Imam previše ideja, što ću sad?* Previše ideja, zaista? Blago vama! Naizgled, to uopće ne izgleda kao ozbiljan problem. Imati puno ideja, pa nije li čitavo ovo poglavlje namijenjeno nagovaranju na gomilanje ideja? Jest, ali s jednim malim upozorenjem. Sjećam se naime polaznice radionice koja je godinama pažljivo sakupljala isječke, teme, crtice, fotografije, sve ono što je u vlastitom životu ili životima koji su promicali pokraj nje smatrala važnim, potencijalno zanimljivim i vrijednim. Dakle, radila je upravo ono što sam sugerirao i vama. Pa ipak, spomenuto sakupljeno blago generiralo je zanimljiv problem – ona jednostavno nije znala o čemu bi zapravo napokon mogla napisati svoju dramu. Dogodilo joj se, naime, nešto što i nije toliko neobično, a to je gomilanje ideja koje ne opslužuju jednu središnju ideju, koju možemo nazvati i temom, već se umjesto toga međusobno potiru, poništavaju i spisatelja ostavljaju u praznom prostoru. Ideja je jednostavno previše, te one sve i odjednom kucaju na vrata, stvarajući šum koji je zapravo gotovo istovjetan mučnini praznog papira ispred nas.

Ono što je u ovom slučaju potrebno, strpljiva je selekcija. Pokušajte prvo pronaći onu ideju, ili nekoliko njih, koje se čini najzanimljivijima i koje su prošle provjere o kojima sam govorio. Nakon toga, kao kroz sito čiju ste gustoću rupica sami odabrali, proberite i sve ostale ideje, te pogledajte koja opslužuje a koja ne radi u prilog središnje ideje.

Primjerice, ukoliko sam odlučio pisati o problematičnom odnosu oca i sina, iz svog rasadnika ideja posezati ću samo za onima koje upotpunjuju, nadograđuju i opisuju moju izvornu ideju, a po strani ću ostaviti one koje s njom ulaze u bilo kakav oblik konflikta, ili zamućuju sliku koju sam počeo graditi. Dobar lakmus papir u sličnim je situacijama uvijek isto pitanje – o čemu je moja ideja, ili o čemu se tu zapravo radi? Onog trenutka kad dobijem odgovor na to pitanje iznova se vraćam na pravi put.

Pisati *o svemu* jednostavno je nemoguće, i zapravo znači istovremeno pisati *ni o čemu*. Takva će vas taktika prije ili kasnije dovesti u slijepu ulicu, i zbog toga je potreban oprez. Tek u onom trenutku u kojem je i spomenuta polaznica radionice uspjela iz množine raznorodnog materijala iznjedriti fokalnu točku svojega interesa, uspjela ju je i iskoristiti kao spomenuto sito za sve svoje ostale ideje. Odnosno, započela je s pisanjem.

Drugo je pritom pitanje, kome ili za koga zapravo oblikujem svoju ideju? I je li to, na kraju, uopće i važno? U jednoj od igara idejom postavio sam hipotetsko pitanje kroz koje vas nagovaram da pretpostavite profil ciljane publike kojoj se nastojite obratiti svojim potencijalni dramskim tekstom. Mjesto ove igre svakako je u dodatnom promišljanju ideje, ali u sebi sasvim sigurno sadrži i određenu ironijsku notu. Naime, jesam li ja kao odrasla osoba ciljana publika na nekoj dječjoj predstavi? Nisam? A što ukoliko sam duboko dirnut ili razveseljen stvarima koje sam vidio, mijenja li to što na stvari? Val Yaylor će u knjizi „Stage Writing“ ustvrditi kako pišemo iz potrebe za komunikacijom s publikom. Njegova teza proizlazi iz promišljanja o suvremenom ili čak postdramskom kazalištu koje svojom performativnošću sve više čak i aktivno uvlači publiku u proces izvedbe. S druge strane, Tennessee Williams je u knjizi „Conversations with Tennessee Williams“ na jednom mjestu ustvrdio da piše iz potrebe. I to je to. Dakle, zbog sebe, zbog toga što to jednostavno *mora*.

Nalazite li se na jednom ili drugom početku ovog pravca, ili pak negdje između, te želite li pritom svojim tekstovima komunicirati s publikom, ili tu komunikaciju promatrate tek kao nadogradnju prvenstvene komunikacije sa samima sobom zapravo i nije toliko važno. Ono što je u svakom slučaju presudno iskrenost je vaše namjere. Čini se da je to ujedno i jedan od najvažnijih ključeva za otvaranje puta do potencijalne ideje.

Ukoliko sam u trenutku u kojem ulazim u proces komunikacije iskren prema samome sebi, tad će se spomenuta komunikacija uistinu i dogoditi. Isprva u mom odnosu prema materijalu na kojem radim, a zatim i u odnosu prema onima koji bi mogli ući u interakciju s rezultatom mojega rada. A tada prestaje i svaki strah da je ideja kojom se bavim umorna, potrošena ili stara. Iskrenost je ekvivalentna originalnosti.

Nadam se da će vam igre vezane uz ovo poglavlje biti od pomoći u dolasku do upravo takvih, iskrenih ideja. A one će zatim, svoju daljnju razradu dobiti kroz iduće poglavlje, u kojem sam se odlučio baviti strukturom dramskog teksta.